

XIX. YÜZYIL TEZHİP ÖZELLİKLERİ GÖSTEREN BİR DELA'İL'ÜL HAYRAT ESERİN UNVAN SAYFASI BEZEMESİ'NE DAİR

Betül COŞKUN ÇELİK¹

ÖZET

Bir dua kitabı olan Dela'il'ül Hayrat, Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu olan Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö. H. 870) tarafından kaleme alınmıştır. Hz. Peygamber'e ve onun ehl-i beytine salavat içeren bir dua kitabı olan Dela'il'ül Hayratlar; ihtiva ettiği içerik kadar sahip oldukları sanatsal unsurlar bakımından da incelemeye değer eserler olmuşlardır. Çalışmanın konusunu oluşturan ve özel bir koleksiyonda yer alan Dela'il'ül Hayrat yazma eser tezhip sanatı açısından incelenmiştir. İncelemesi yapılan yazma eser içerisinde tezhipli ve minyatürlü (Mekke ve Medine minyatürleri) alanlar bulunmaktadır. Yazma cilt olarak tasarlanan eserin cildinde sahtiyan derisi kullanılmıştır. Unvan tezhiplerinde stilize çiçekler, durak motiflerinde helezonik, zerender, mücevher duraklar ve tığ formunda kullanılan natüralist tarzda çiçek buketleri uygulanmıştır. Bu makalede; tezhip sanatı bakımından XIX. yüzyıl dönem özellikleri gösteren bir Dela'il'ül-Hayrat içinde yer alan dört sayfada kullanılmış unvan tezhipleri; motif, desen, renk ve üslup özellikleri bakımından incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında, tezyin edilmiş alanlar arasından XIX. yüzyılın karakteristik özelliklerine sahip olan natüralist üslupta çalışılmış, dört adet unvan sayfasının tezyinatında kullanılmış olan detaylar karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yazma eser, Dela'il'ül-Hayrat, Tezhip Sanatı, 19.yüzyıl, Unvan sayfası.

XIX. REGARDING THE TITLE PAGE DECORATION OF A DELA'İL'UL HAYRAT WORK SHOWN WITH CENTURY CHARACTERISTICS ABSTRACT

Dela'il'ül Hayrat which was a prayer book was written by Sheikh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (died on H. 870) who was founder of the Cezûliyye branch of the Şâzeliyye sect. Dela'il'ül Hayrat books which were prayer books covering salawat to our Prophet and his family members were artworks worth-examining in terms of the artistic elements as well as their contents. Dela'il'ül Hayrat which is creating subject of the study and including in a private collection has been examined in terms of manuscript and illumination art. There are areas with illuminated and miniatures (Mecca and Medina miniatures) in the manuscript that has been examined. The Morocco leather was used for the binding of the artwork, which was designed as a manuscript binding. The title illuminations were decorated with naturalist style flowers and spiral, zerender, jeweled pauses were used on the pause motifs, and naturalistic flower bouquets were used in the crochet needles. In this article, the title illumination used in four pages in a Dela'il'ül-Hayrat, which showing the characteristics of the XIXth century period in terms of illumination art, has been examined and evaluated in terms of motif, pattern, color and stylistic features. Within the scope of this study, the details used in the decoration of four title pages, which were worked in the naturalist style, which had the characteristic features of the XIXth century, would be compared and evaluated.

Keywords: Manuscript, Dela'il'ül-Hayrat, Illumination Art, 19th century, Title page.

1. GİRİŞ

Üretildikleri devrin sanat anlayışını ve zarafetini yansıtmaları nedeniyle her biri birer sanat eseri niteliğindeki değerli süslemelerle bezenmiş yazma eser ve belgeler önemli kültür miraslarıdır ve bu eserlerin ihtiva ettikleri zengin içeriklerinin yanında büyük bir estetik ve sanat değerine de sahip olmaları bakımından incelemeye değer kaynaklar olmuşlardır (Odabaş,2008:546). Yazma eserlerin büyük bir kısmı müzeler ve kütüphanelerde muhafaza edilmekle birlikte diğer bir kısmı da özel işletmeler ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi G.T.S. Bölümü. ORCID ID (0000-0002-6242-3485) E mail: bccelik@beu.edu.tr

(Bostancı, 2019:1). Bu değerli yazma eserlere verilen önem, yazı ile süsleme özellikleri noktasında da ehemmiyet kazanarak kitap sanatları ile bezenmişlerdir. Kitap sanatlarının en fazla tezyin edilen başta Kur'an'ı Kerimler, Dela'il'ül Hayratlar, fermanlar ve çeşitli tarih kitapları yüz yıllar boyunca değişim göstererek günümüze kadar gelmişlerdir. Bu çalışma kapsamında kitap sanatları ile bezenmiş yazma eserler içinde dua kitaplarının başında gelen Dela'il'ül Hayratlar arasından özel bir örnek seçilmiştir. Kur'an'ı Kerim'den sonra en çok okunan yazma eser olan Dela'il'ül Hayratlar (Acar, 1998: 74-83), Hz. Muhammed için okunan Salat'û selamları ihtiva etmektedir (Yılmaz, 2004: 65) ve ona olan sevgi ile muhabbetin bir göstergesi olarak en güzel şekilde yazılarak süslenmişlerdir (Gürler, 2020:95). Tezhip sanatı ile tezyin edilen Dela'il'ül Hayrat'lar asırlar boyu önemini korumuş ve kitap sanatları içinde çok özel bir yere sahip olmuştur (Keleş, 2019:1). Yazma eserlerin unvan sayfaları, zahriye sayfaları, güller, sure başları, satır araları, noktalar, hatime sayfaları, sayfa kenarları, (Taşkale, 1994: 62), tığlar, cetveller, kitap kapaklarının iç ve dış tarafları tezyin edilmiş alanları olarak kullanılmıştır (Alparslan, 1997: 509). Yapılan incelemeler sonucunda eserin XIX. yüzyıl barok ve rokoko döneminin karma bezeme üslubunu tam olarak yansıttığı görülmüştür.

Türk tezyini sanatlarında XIX. yüzyılda başlayan etkileşimler doğal olarak tezhip sanatını da etkilemiştir. Üslup olarak zenginleşen tezhip sanatı, XIX. yüzyıl içinde oldukça etkindir (Tanındı, 2002:891). Türk Rokokosu denilen bu üslubun göstergeleri XVIII. yüzyıldan itibaren kendisini göstermiştir (Taşkale, 1994:21). XVIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyılda da devam eden vazo, sepet gibi objelerin içinde, çiçek buketlerini uygulama ve vazoların, orta bağ gibi motiflerin çıkış noktası olarak tasarlanması ile kurdele detayları Türk rokokosunda karşımıza çıkmaktadır (Üçer,2020:27). XIX. yüzyıl öncesinde eserlerde hat birinci sıradayken bu yüzyıldan sonra tezyinatın daha fazla ön planda olduğu işler dikkat çekmektedir (Derman, 2002:297). Seçilen Dela'il'ül Hayrat içerisinde cilt ile unvan tezhibi, güller, duraklar, Mekke-Medine minyatürü, hatime ve ketebe sayfası bezenmiş alanları oluşturmuştur. Eserde yer alan unvan tezhiplerinin analizlerinin yapılması çalışma konusu olarak seçilmiştir. Unvan sayfası olarak ele alınan dört sayfada döneminin özelliklerini gösteren benzer kompozisyonlar uygulanmış ve her sayfada parlak ve canlı renk tonları morlar, eflatunlar ve yeşiller kullanılmıştır (Kıvılcım, 2019:50). Ayrıca sarı, lâl, kırmızı, yeşil, beyaz renklerde daha küçük alanlar boyanmıştır. Sayfa düzenlemesi olarak kullanılan sınırlandırılmış çerçeveler ve dandanlı bordürler bu dönemde kullanılmamıştır (Özkeçeci. İ, 2007: 44).

XIX. yüzyılda bezeme motiflerinin başında, akant yaprakları gelir, süslemede C ve S kıvrımları ile bezemenin ana hatlarını oluşturur. Rokoko tarzının en büyük belirtisi olan ve doğal görünüşü ile tezyin edilen gül, desenin vazgeçilmez en önemli motiftir (Demir, 2020:112). XIX. yüzyılda Ayrıca bu dönemde tezhip sanatında natüralist üslupta bir çiçek süslemesi olan şukûfe tarzı ortaya çıkmıştır. Bezeme alanlarında genellikle bitkisel motiflerden oluşan bir tarz olarak devam etmiş ve özellikle de çiçek ressamlığının gelişmesine yol açmıştır (Meletli, 2019:11). Bu dönemde Kur'an'ı Kerimlerden (Demiriz, 1982: 980) sonra Dela'il'ül Hayrat dua kitaplarında da Mekke ve Medine tasvirleri ve şukûfeler görülmüştür (Arık, 1988: 21).

Çalışması yapılan Dela'il'ül Hayrat özel bir koleksiyonda yer alan ve XIX. yüzyıl tezhip özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu dönemde hem stilize edilmiş hem yarı üsluplaştırılmış hem de batı etkisinin bulunduğu barok-rokoko üslubunda natüralist motiflerin kullanıldığı yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılmaktadır. Edinilen bu bilgiler çerçevesinde analiz edilen ve çalışmaya konu olan Dela'il'ül Hayrat dua kitabının bezemeleri açısından dönemini yansıttığı kanısına varılmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırması yapılan eser, özel bir koleksiyonda bulunan ‘‘Dela'il'ül-Hayrat (dua kitabı) adlı yazma eserdir. Eserin görselleri Prof. Dr. Faruk Taşkale arşivinden elde edilmiştir. Eser ile ilgili literatür taraması yapılmış daha sonra tezhipli sayfaları tespit edilmiştir. Tespit edilen tezhipli sayfalar içerisinde araştırmanın konusu olan unvan sayfası tezhipleri belirlenerek detaylı çizimleri makalenin yazarı tarafından yapılmıştır. Çizimleri yapılan unvan tezhipleri, desen ve kompozisyon özellikleri bakımından incelenmiştir. Tezyinatının, dönemsel ve teknik olarak incelenmesi, çizimlerinin ve motif analizinin yapılması sağlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. ‘‘Dela'il'ül- Hayrat’’ Yazma Eser Bilgileri

Yazma eserin tezyin edilmiş alanları içinde; eserin varak sayısı, sayfa ölçüleri, yazı türü gibi genel bir bilginin verildiği tespit fişinden sonra incelenen tezhipli unvan sayfalarında kullanılan kompozisyon, teknik, motif ve renklerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tablo 1. Tespit Fişi

Eserin Adı	Dela'il'ül-Hayrat
Müellif-Müzehhip	Kayıtlı değil
Konu:	Dua kitabı
İstinsah Tarihi:	Bilinmiyor
Boyut:(Dış ve iç ölçü)	(30 x 17 cm - 220 x 110 cm)
Sayfa	13
Satır:	12
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Aherli (Aharlı) su yollu
Cildi	Kahverengi sahtiyan cilt
Tezhipli Sayfalar	Unvan Sayfası, fasıl başı, şukufe, Mekke Medine tasviri, ketebe sayfası
Teknikler	Zerendezer, Halkar, minyatür,
Motifler	Natüralist usluapta motifler, şukûfe, duraklar
Renkler	Yeşil, mavi, pembe, beyaz, kahverengi, sarı, altın

3.2. Dela'il'ül- Hayrat'ta Bulunan Tezhipli Unvan Sayfaları**Resim 1.** Unvan tezhibi bulunan ilk sayfa ve detaylı çizimi I

Başlık tezyinatında unvan tezhibi bulunmaktadır. Metin kısmı siyah is mürekkebi ile on iki satır şeklinde yazılmış ve beyne's-sütûr ile süslenmiştir. Cümle sonlarındaki durak motiflerin tamamı altın zeminli olup, daire formunda yirmi üç adet olarak yapılmıştır. Yazı sahasının üzerindeki bölüm diğer unvan bezemeleri ile benzer desen ve renklere sahiptir. Başlık tezhibi ½ simetrik barok-rokoko üslupta, zemini tamamen altınla kaplanmış ve üzerine akantus yapraklarıyla koyu mor renkte boyanarak taç süsleme şeklinde yapılmıştır. Başlangıç motifi olarak besmele yazısının hemen üzerinde orta noktada pembe renk ile renklendirilmiş bir penç bulunmaktadır. Bu pençin sağından ve solundan çıkan büyük S kıvrımlı akant yapraklar yatay olarak uzanır. Akant yapraklarının aralarından taç yapraklı sarı, pembe çiçekler ve yeşil yapraklar görülmektedir. Eserde motif olarak iki adet pembe, bir adet sarı büyük gül, bir adet mavi vazo, iki adet sarı krizantem demet, küçük yeşil yapraklar ve mor gölgeli akant yapraklar, durak ve tığ formunda çiçek dizini kullanılmıştır. Motiflere boyut kazandırmak için desenlerin birçoğunda tonlama yapılmış ve tasarımların genelinde C ve S biçiminde mor akant dallar ile küçük yeşil yapraklar uygulanmıştır. Başlık tezhibinin orta noktasında akant yaprakların birleşme kısmında mavi renk bir vazo ve vazunun içlerinde pembe, sarı renkli gül ve natüralist çiçekler yerleştirilmiştir. Nohudi renk aharlı kâğıda nesih hattı ile yazılan eserde yazının etrafını bitişik yeşil altın kuzu ve yeşil sıvama altın cetvel ile çevrelenmektedir. Sayfa kenarlarına rumi, penç ve yaprak motiflerinden oluşan ½ simetrik desen sulandırma halkârî tekniğinde uygulanmıştır. Sayfa kenar süslemesinde kullanılan bu halkar kompozisyon diğer unvan sayfalarında görülmemektedir (Resim 1).

Resim 2. Unvan tezhibi bulunan ikinci sayfa ve detaylı çizimi II

Yazı sahasının üzerindeki bölüm diğer unvan bezemeleri ile benzer desen ve renklere sahiptir. Metin kısmı siyah is mürekkebiyle on iki satır şeklinde yazılmış ve beyne's-sütûr ile süslenmiştir. Yazı ve süslemenin bulunduğu alan üç taraflı yeşil altın kuzu ve altın cetvel ile çevrelenmiştir. Cümle sonlarındaki durak güllerinin tamamı altın zeminli olup, zerender formunda ondört adet yapılmıştır. Kullanılan duraklar diğer unvan sayfalarında kullanılan duraklardan farklı olarak altın zeminli daire formun üzerine kırmızı mavi beyaz renklerde noktalamaların konulmuş olmasıdır. Basmelenin hemen üzerinden başlayan unvan tezhibi ½ simetrik kompozisyonda uygulanmıştır. Desenin çıkış noktasını basmelenin hemen üzerinde orta noktada konan pembe penç oluşturmuştur. Bu pençin sağından ve solundan çıkan S ve C kıvrımlı mor akant yapraklar, bu akant yaprakların arasından çıkan pembe güller ve çiçekler ile yukarıda merkezde duran üçlü gül ve üzerine yerleştirilen natüralist çiçekler konmuş vazoyu birleştirmiş konumdadır. İri goncalardan oluşan vazo içindeki çiçek dizini ile tamamlanarak mihrap tezhibi son bulmuştur (Resim2). Ayrıca

Resim 3. Unvan tezhibi bulunan üçüncü sayfa ve çizimi III

Başlık tezhibi ½ simetrik rokoko üslubunda akantus yapraklarıyla koyu mor renkte boyanarak iç form oluşturulmuştur. Yazı sahasının üzerindeki kubbemsi saha, rokoko üslubundaki motif, renk ve teknikte tezyin edilmiştir. Uzun “s”, “c” kıvrımları, akant yaprakları gibi motiflere gölgeli boyama yoluyla hacim kazandırılmıştır. Motiflerde mavi, yeşil, sarı, eflâton, beyaz, pembe renklerin yanı sıra altına da yer verilmiştir. Desen sahasının

ortasındaki sıvama altın zeminli pafta boş bırakılmıştır. Bu pafta madalyon havasında küçük mavi yaprakların sırt sırta dizilerek yuvarlak formu bir iç alan oluşturulmuştur. Altın zeminli boş daire alanın altından akant yaprakları birleştiren mor renkli ince bir kuşak yer almaktadır. Bu daire formun orta taç noktasından aşağıya yeşil küçük yapraklar konulmuştur. Yaprakların oluşturduğu daire formunun hemen üzerinden akant yaprakların uç kısımlarının birleşme noktasında pembe gül, kasımpatı ve küçük çiçekler konulmuştur. Yazı ve bezeme sahasının üç tarafı altın zeminli kalın arasuyu ve beyaz kuzu ile çevrelenmiştir. Cümle sonlarındaki durak motifler on bir adet ve tamamı altın zeminli daire formunda olup bazılarının üzerine yeşil yaprak ve noktalamalar yapılmıştır. Eserde tığ formu süslemeler natüralist üslupta çiçekler şeklinde oluşturulmuştur.

Resim 4. Unvan tezhibi bulunan dördüncü sayfa ve detaylı çizimi IV

Unvan sayfası bezeme tarzı olarak barok-rokoko dönemi özelliklerini taşımaktadır. Metin kısmı siyah is mürekkebiyle on iki satır şeklinde yazılmış ve beyne's-sütür ile süslenmiştir. Duraklar, on üç tane zerender şeklinde olup üzerine yeşil renkte noktalamalar konulduğu görülmüştür. Yazıyı U şeklinde, yeşil sıvama altın cetvel ve boş kuzu cetvel ile çevreleyen cetvelin üzerine yerleştirilmiş altın zeminli mihrap tezhibi bulunmaktadır. Desen,

tamamen altın ile kaplanmış zemin üzerine tam ½ simetrik kompozisyon şeklinde yapılmıştır. Kompozisyonun boşluklarında iğne perdahı yapıldığı görülmektedir. Genelde ½ simetrik bir kompozisyon olmakla birlikte sadece başlangıç elemanı olan pembe renkli küçük bir penç ve pençten çıkan mor akant yapraklarının kurdele ile bağlantı noktasının altından aşağıya Besmelenin keşidesine doğru uzanan tek daldan çıkan pembe gonca ve yapraktan oluşan çiçek dizini simetriyi bozduğu görülmektedir. Başlangıç motifi olarak metin yazısının hemen üzerinde merkezde bulunan pembe penç ve bu pençten çıkan mavi kurdele ile bağlanmış büyük S kıvrımlı akant yapraklar yatay olarak uzanır. S formu şeklinde aşağı ve yukarı uzanan mor büyük akant yaprakların sırtından cetvele doğru yapraklı çiçekler görünmektedir. Mor akant yaprakların aralarından çıkan goncaldan oluşan gül, çiçek, kasımpatı demeti tığ görevini üstlenmiştir. Mor uzun akant yapraklar cetvellere bağlanarak diğer unvan tezhiplerinden farklı bir kompozisyon oluşturmuştur. Ortada iki taraflı akant yapraklarının birleştiği noktada gül, krizantem ve anemon çiçek dizininin üzerine kahverengi ile gölgelendirilmiş altın sepetin içinden çıkan natüralist çiçekler oturtulmuş ve kompozisyon tamamlanmıştır (Diğer eserlerden farklı olarak bu eserde iç bordürün tepe noktasında sepet içerisinde çiçek buketi yerleştirilmiştir). Orta noktadaki sepet formun hemen üzerinden ve aralarından tek daldan çıkan pembe gonca ve yapraktan oluşan çiçek dizini aşağı doğru uzarken hemen üzerinden iri goncaldan oluşan tığ formunda çiçek dizini ile tamamlanarak mihrap tezhibi son bulmuştur.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında incelenen Dela'il'ül Hayrat yazma eser tezhip bezemeleri açısından değerlendirildiğinde kahverengi sahtiyan cilt ile mevcut bezemeli alanların unvan tezhibi, güller, duraklar, Mekke-Medine minyatürü, hatime ve ketebe sayfası tezhibi olduğu görülmüştür. Bu makale kapsamında bezemeli sayfalar içerisinde en yoğun tezyinatın olduğu ve dönem özelliklerini birebir yansıtan unvan tezhipleri seçilerek inceleme yapılmıştır. Unvan tezhipleri tezyinatlarına bakıldığında başlık tezhipleri taç formuna yakın olarak akant yaprakları, natüralist çiçekler, vazo, sepet ve kuşak detaylarından oluştuğu görülmüştür. Dört unvan tezhibi sayfasında tezhipli alanların zeminlerinde altın kullanılmıştır. Kompozisyonlar tamamen barok-rokoko üslubunda akant dallar ve natüralist çiçeklerden oluşmuştur. Şukûfe tekniğinde yapılan çiçek demetleri taç kısmının üstüne yerleştirilmiştir. İlk iki unvan tezhibi taç kompozisyonunda bir tane vazo bulunurken, ikinci ve üçüncü unvan tezhibinde birer tane kuşak detayı, dördüncü unvan tezhibinde ise farklı olarak bir tane sepet, kurdele ve vazoda kasımpatı, gül demetli tığ formu detayları dikkat çekmektedir. Kullanılan vazolar, içlerinde genellikle natüralist tarzda olan çiçekler, pembe güller ile uygulanmış aynı zamanda bu

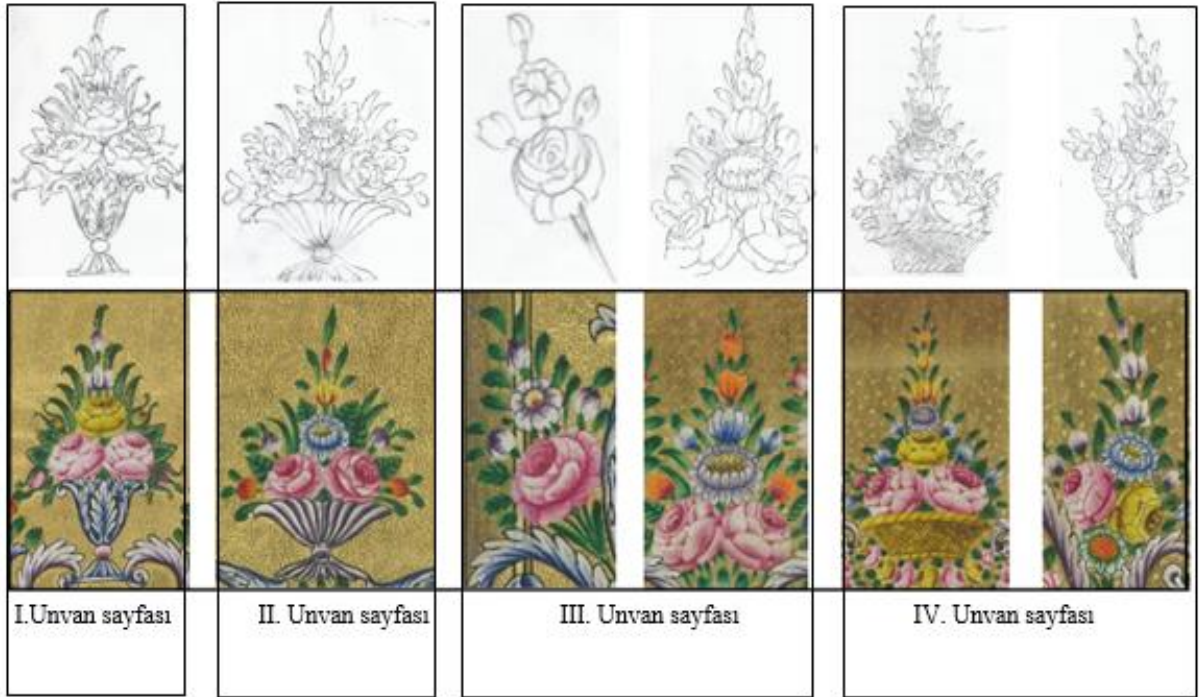
motiflerin boyanmasında perspektif etki çok önemsenmiş, üç boyutlu görüntü sağlanmıştır (Okumuş, 2016:66).

Tezminatların tamamında genel olarak altın ve bunun yanında sarı, mavi, pembe, yeşil, mor, turkuaz, turuncu, beyaz renkler kullanılmıştır. Motiflerde genellikle kendi renginin koyusu ile tonlama yapılarak boyut kazandırılmıştır. Eserde yer alan unvan sayfaları içerisinde toplamda altmış bir adet durak kullanılmıştır. Her sayfada farklı şekillerde uygulanan duraklar; zer-ender durak, helezonik durak, mücevher durak şeklinde kullanılmıştır. İlk iki unvan tezhibi sayfasında yer alan duraklar altın zeminli ve yer yer siyah tahrirle oluşturulmuşken son iki unvan tezhibi sayfasındaki altın zeminli durakların orta noktaları beyaz ve üzerindeki noktalar mavi, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Metin kısımları krem renginde aharlı kâğıdı üzerine siyah is mürekkebiyle on iki satır şeklinde yazılmış ve beyne's-sütûr ile süslenmiştir. Genel olarak renklerde krem rengi, çok ince aharlı kâğıdın kullanılması (Demiriz, 1996: 77) dönemin özellikleri arasında yer almaktadır. Eserde kullanılan beyne's-sütûr'lar ilk unvan sayfasında ince tekli iğne perdahı diğer unvan sayfalarında üçlü iğne perdahı şeklinde uygulanmıştır. Ayrıca unvan tezhiplerinin yapıldığı ve başlık formunun uygulandığı altın zeminlerde üç nokta şeklinde iğne perdahı uygulanmıştır. Yazı ve süslemenin bulunduğu alanlar üç taraflı (U şeklinde) kuzu ve altın cetvel ile çevrelenmiştir. Bir unvan tezhibinin bulunduğu sayfada, yazılı ve tezhipli alanların kenarlarında geniş altın cetvel kuzulardan sonra sayfa kenarı tezyinatı ile tezyin edilmiştir. Bu alandaki desen büyük iri rumi motifi ve negatif tarzda motif yapraklar ile altın sulandırma (halkar tekniğinde) yapılmıştır. Unvan sayfası tezhiplerinde tığ formu naturalist tarzda çiçek dizinleri kullanılmıştır.

Eserde incelenen tezhipli alanlar detaylandırıldığında XIX. yüzyıl bezeme özellikleri gösterdiği anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıl bezeme motiflerinin başında, akant yaprakları gelir. Süslemede C ve S kıvrımları bezemenin ana hatlarını oluşturur. Renk, motif ve desen anlayışı bakımından ve özellikle de motiflere tonlama yoluyla boyut kazandırma mantığı eserde kendini ilk bakışta göstermektedir (Tüfekçi, 2020:16). XIX. yüzyılda bezeme üslupları içinde Türk Rokosu ve Barok dışında Ampir üslubu da görülmüştür. Bu üsluplar içinde saksı formları, sepet ve vazolar, ışık-gölge ile hacim verilen natüralist üsluptaki çiçeklerin kullanımı yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Yazma eserlerde Barok ve Rokoko üsluplarının birlikte kullanıldığı görülmektedir (Doğru, 2020:77). Zeminlerde bolca sıvama altın üzeri perde, fiyonk, kurdele, güller, gül goncaları dönemin en önemli motifleri arasında yer almaktadır. Rokoko tarzında bezemelerin aralarında güller, vazo ve vazo içlerinde gül demetleri ve bunların benzer özelliklerde tekrar etmesi, uygulanan renklerde parlaklık, canlılık taramalardaki incelik dikkat

çekici özellikler arasındadır (Duran, 2018:191). Araştırması yapılan yazma eserin motif analizinde natüralist çiçekler, stilize çiçekler, barok-rokoko motifleri, akant yaprakları, kurdele, vazo ve durak tasarımlarının detayları aşağıda verilmiştir.

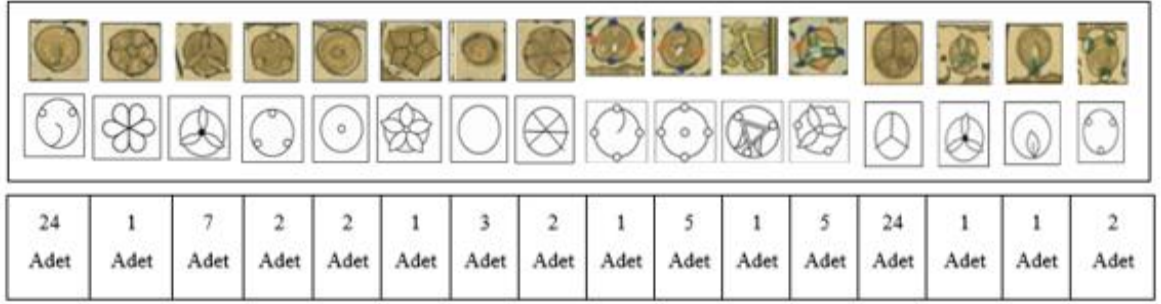
Tığ formu natüralist tarzda çiçek dizinleri unvan tezhiplerinde her sayfada birbirlerinden farklı şekillerde kullanılmıştır. Birinci unvan sayfasında mavi uzun akant yapraklarla işlenmiş bir vazo içinde iki pembe bir sarı ve küçük yapraklardan oluşan bir kompozisyon ile, ikinci unvan sayfasında merkezde mor bir yayvan vazo içerisinde iki pembe gül bir kasımpatı, küçük çiçekler ve yeşil yapraklarla oluşan bir kompozisyon ve ayrıca yanlardan bir pembe gül, papatya, küçük çiçekler ve yapraklarla oluşturulmuş demet ile, üçüncü unvan sayfasında güllerden oluşturulmuş çiçek demetleri, dördüncü unvan sayfası tezhibinde sarı örgülü bir sepet içerisinde iki pembe gül, bir sarı gül, bir lacivert kasımpatı küçük çiçek ve yeşil yapraklar oluşturulmuş kompozisyon ile hemen iki yanından bir sarı bir pembe gül, bir mavi kasımpatı, bir turuncu yeşil ayçiçeği, küçük çiçekler ve yeşil yapraklarla oluşturulmuş natüralist çiçek dizinleri tığ formunda kullanılmıştır.

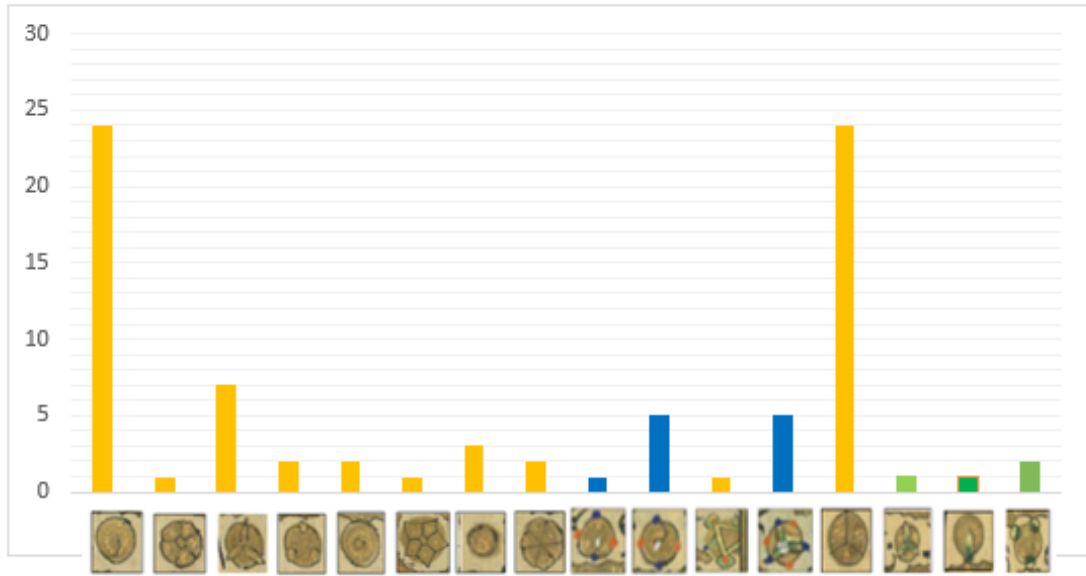
Resim 5. Unvan tezhibinde kullanılan karşılaştırmalı tığ formu natüralist çiçek dizinleri

Duraklar, her sayfada kullanılmıştır. Benzer durak çeşitleri kullanılsa da her sayfada farklılıklarda göstermiştir. Genellikle altın zeminli daire formlarında zerender form, şeşhane ve mücevher formu duraklar uygulanmıştır. İlk unvan tezhibi sayfasında yirmi üç tane silme

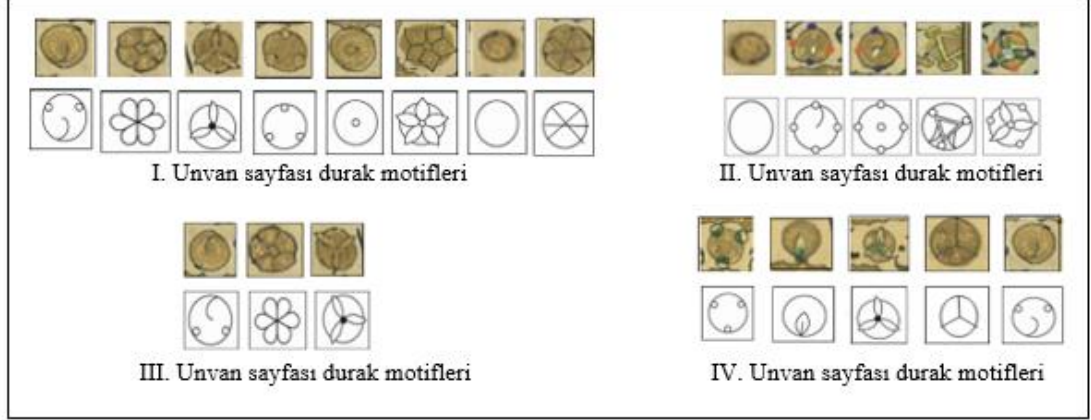
altın üzerine siyah tahrir uygulanmış, ikinci unvan tezhibi sayfasında on dört tane altın daire formlu duraklar diğerlerinden farklı olarak kırmızı, lacivert, beyaz noktalamalar şeklinde yapılmıştır, üçüncü unvan tezhibi sayfasında ilk sayfadaki gibi altın üzeri siyah tahrirlidir ve dördüncü unvan sayfasında ise diğerlerinden farklı olarak açık yeşil noktalamalar uygulanmıştır.

Resim 6. Unvan sayfalarında kullanılan durak çeşitleri

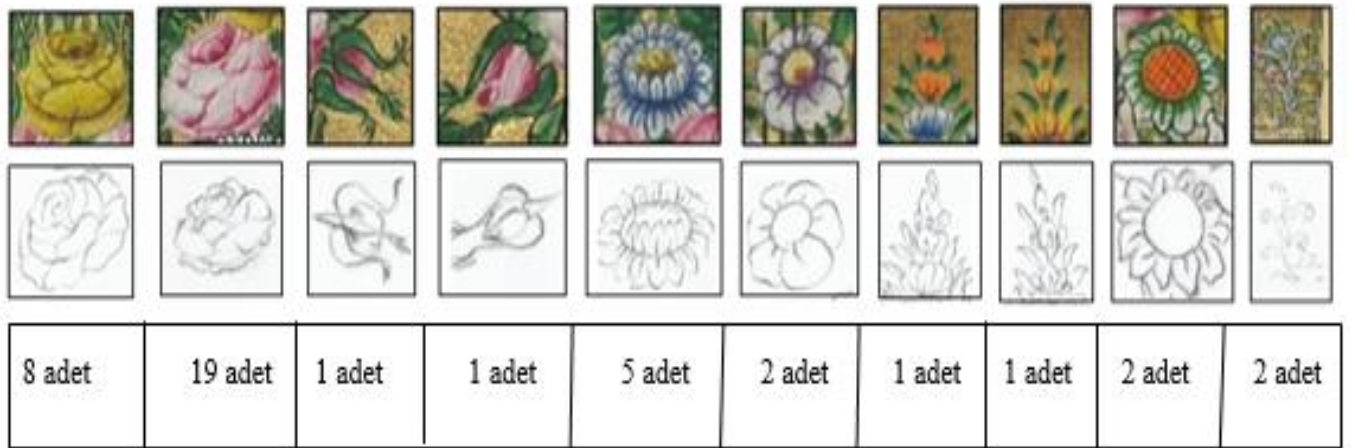

Şekil 1. Unvan sayfaları durak motif dağılım grafiği

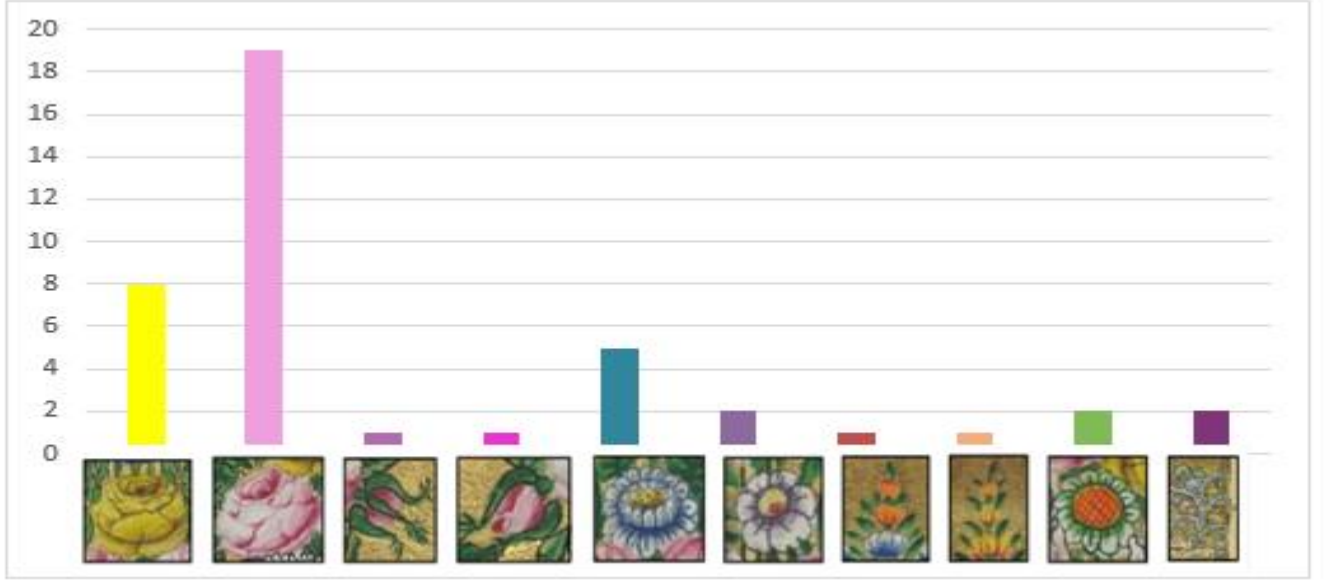

Resim 7. Unvan sayfalarında kullanılan karşılaştırmalı durak motifleri

Güller, bitkisel ve natüralist üslupta çiçekler, stilize bitkisel çiçekler ve yaprakların unvan sayfalarında bolca kullanıldığı görülmektedir. İlk sayfada vazo içinde iki pembe ve bir sarı gül, ikinci sayfada vazo içinde iki pembe gül ile altı adet pembe gül, iki mavi kasımpatı, iki anemon çiçek, üçüncü sayfa da iki pembe gül, bir mor kasımpatı, iki mavi uzun çiçek, dördüncü sayfada sepet içerisinde iki pembe bir sarı gül ile mor kasımpatı, yanlarda toplamda iki sarı iki pembe gül ve iki kasımpatı, sepetin altında dört sarı dört pembe gül, yanlarında büyükten küçüğe sıralanmış dörder pembe güller, bulunmakla birlikte besmele keşidesinin üzerinde küçük küçük sıralanmış pembe gül dizini bulunmaktadır.

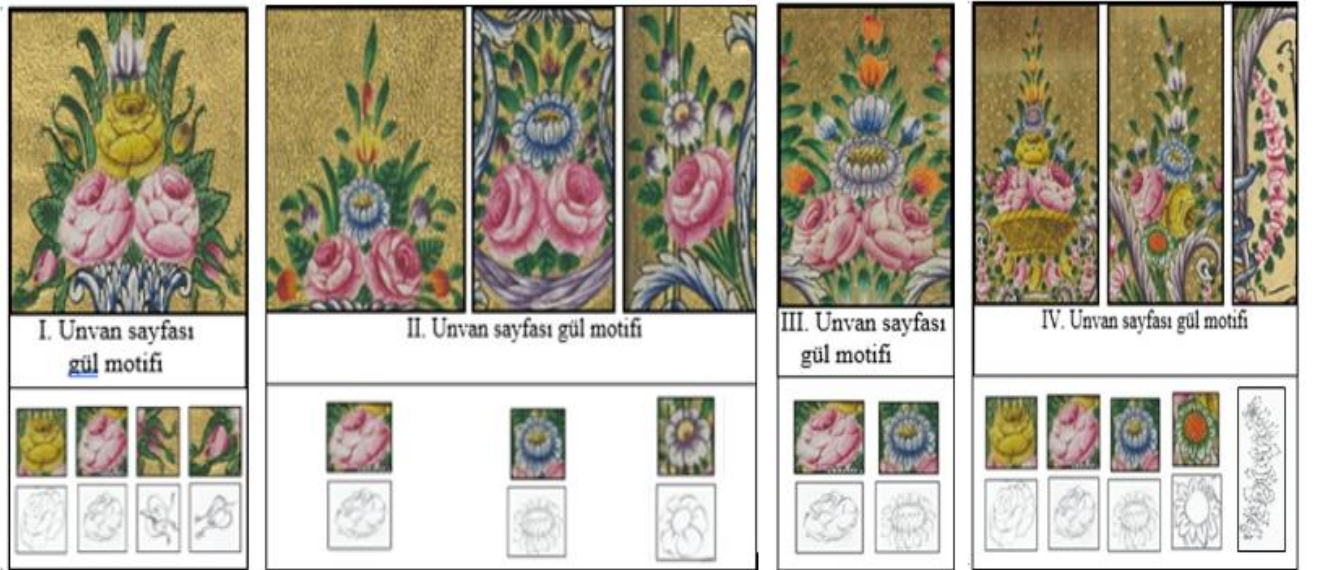

Resim 8. Unvan tezhibinde kullanılan gül ve çiçek motifleri

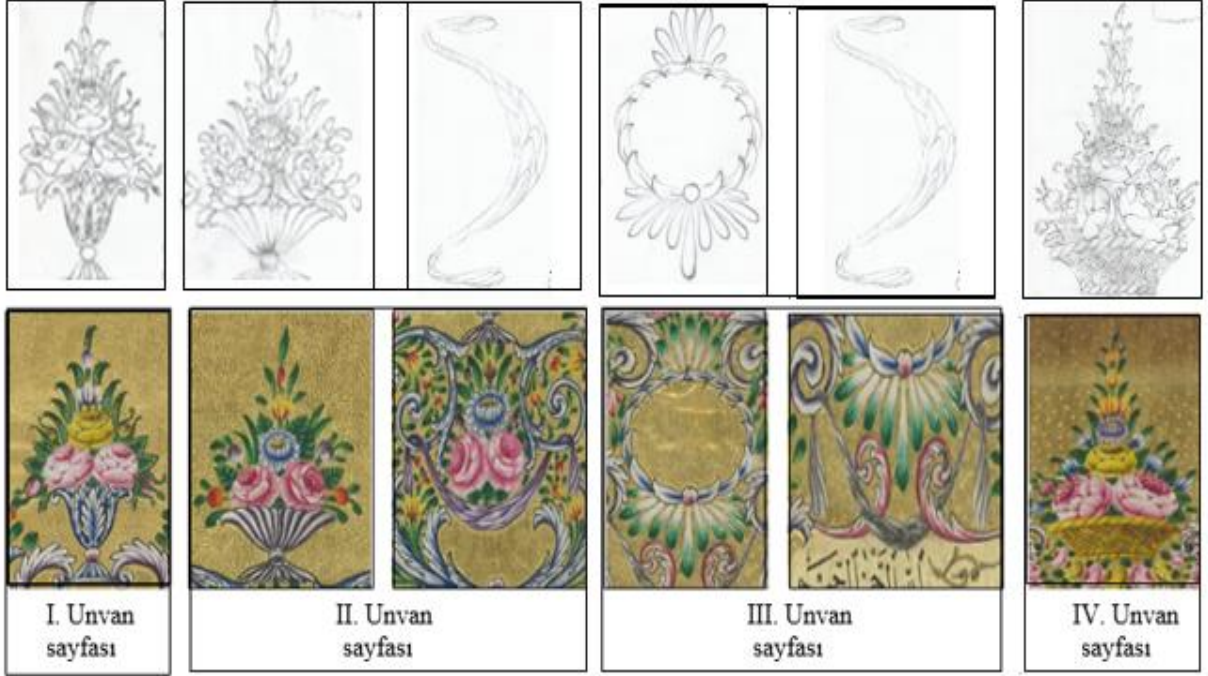
Şekil 2. Motif dağılım grafiği

(Her bir renk altındaki çiçeği ve kullanım sayısını temsil eder)

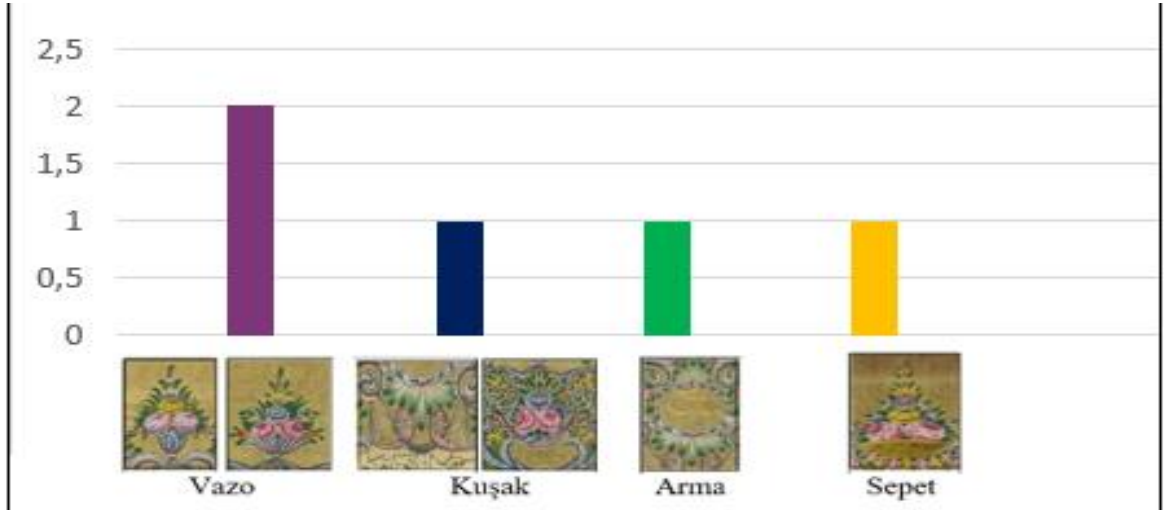

Resim 9. Unvan sayfalarında kullanılan karşılaştırmalı gül ve çiçek motifleri

Barok-Rokoko özellikleri arasında yer alan kuşaklar, kurdeleler, vazolar, sepetler unvan sayfaları içinde de görülmektedir. İlk sayfada kalın yapraklardan oluşturulmuş mavi bir vazo, ikinci sayfada mor bir vazo ve bir kuşak, üçüncü sayfada bir kuşak, dördüncü unvan sayfasındaki tezhip kompozisyonu içerisinde de bir sepet ve kurdele detayı görülmektedir.

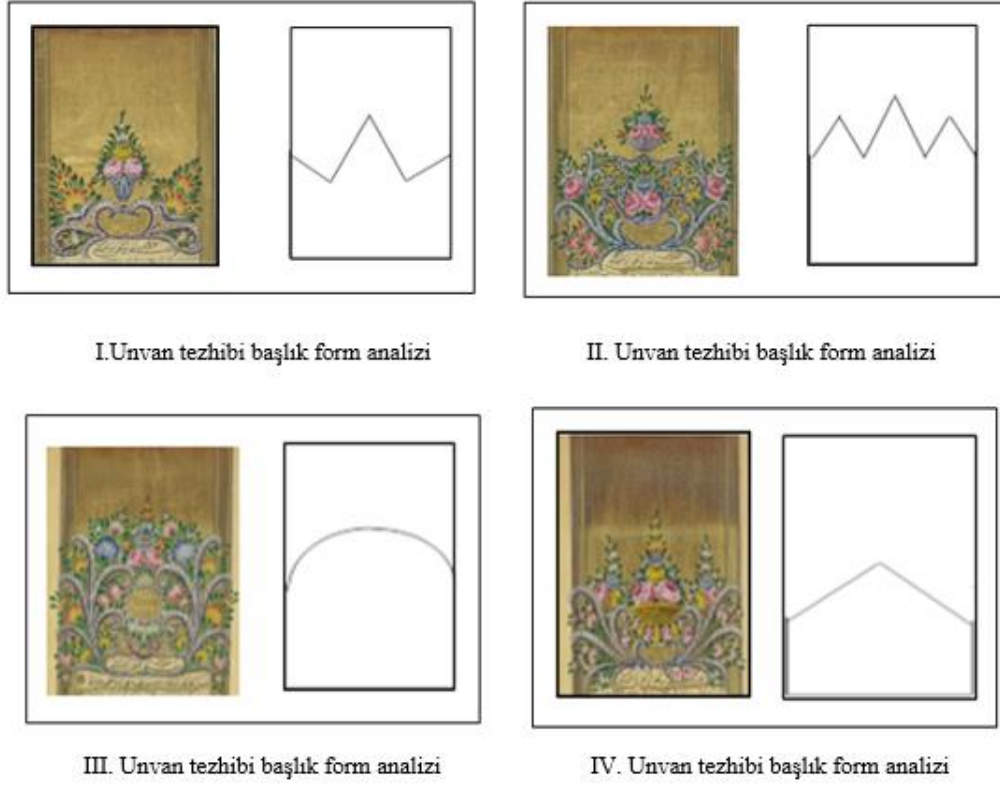
Resim 10. Unvan tezhibinde kullanılan karşılaştırmalı barok-rokoko motifleri

Şekil 3. Vazo, kuşak, arma ve sepet motif dağılım grafiği

(Her bir renk altındaki barok-rokoko simgelerini ve kullanım sayısını temsil eder)

Unvan tezhibinin yer aldığı alanların formları açısından incelediğinde; dört unvan tezhibinin başlık formlarının birbirinden farklı şekilde uygulandığı görülmektedir. III. unvan sayfası tezhibi başlığı kubbe formunda diğerleri ise daha üçgen formlarında uygulanmıştır.

Resim 11. Karşılaştırmalı unvan tezhibi başlık formları

Sonuç olarak incelenen Dela'il'ül Hayrat'ın unvan sayfaları haricindeki bezemeli sayfaların da göz önünde bulundurulduğu desen, üslup, renk, motif ve diğer bütün özellikleriyle tam olarak barok-rokoko döneminde yapılmış eserlerle benzerlik gösterdiği ve ince bir işçiliğin uygulandığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Acar, Ş. (1998). “Sanat Değeri Taşıyan El Yazması Eserler”, Antik&Dekor, Antik A.Ş. Yayınları, S.48, 78-79.

Alparslan, A. (1997). El Yazması. İstanbul: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi.

Aysun, M. (2019). Sakıp Sabancı Müzesindeki 19. Yüzyıla Ait 103-0297 Envanter Numaralı Delailü'l-Hayratın Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Arık, R. (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bostancı, M. (2019). Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Pertevniyal Sultan Koleksiyonuna Ait 32 Envanter Numaralı Delâilü'l Hayrâtın Kitap Sanatları Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum.

Demir, B. (2020). Bir Kazasker Mustafa İzzet Efendi Şaheseri Delâ'ilü'l-Hayrât. *Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 1(1): 110 – 115.

Demiriz, Y. (1982). *Anadolu Türk Sanatlarında Süsleme ve Küçük Sanatlar*. Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi. İstanbul: Görsel Yayınları.

Demiriz, Y. (1996). Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı Başkentinde Kitap Süsleme Sanatı, 19.Yüzyılda İstanbul'unda Sanat Ortamı, *Habitat II, Hazırlık Sempozyum Bildirileri*, 14-15 Mart, İstanbul.

Derman, Ç. (2002). *Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi*. Türkler Ansiklopedisi, C. XII, Ankara: Türkiye Yayınları. s. 289-299.

Doğru, M.H. (2020), İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi T5502 Numaralı Hubanname ve Zenanname Minyatürlü Yazmasında Çiçek. IV Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu.

Duran, G. (2018). Osmanlı Tezhip Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 31(2): p. 177-199.

Gürler, A. (2020). Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Pertevniyal Sultan Koleksiyonuna Ait 33envanter Numaralı Delâilü'l Hayrâtın Kitap

Sanatları Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum.

Keleş, Ç. (2019). 19. Yüzyıl Tezhip Sanatında Tığ. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum.

Kıvılcım, T. (2019). T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde Bulunan Iıı. Selim Dönemine Ait Fermanlardaki Tuğraların Tezhip Özellikleri Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Diyarbakır.

Odabas H. ve Odabas, Z.Y. (2008). Osmanlı Yazma Eser ve Belgelerinin Sanatsal Özellikleri Ve Türkiye'de Geliştirilen Katalog Sistemlerinde Nadir Eserlerin Sanatsal Özelliklerine ilişkin Yasanan Niteleme Sorunları. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(2): 546.

Okumuş, A. (2016). *Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko*. İstanbul: İlke Basım Yayın Evi.

Özkeçeci, İ. ve Özkeçeci, Ş. B. (2007). *Türk Sanatında Tezhip*. İstanbul: Seçil Ofset.

Tanıncı, Z. (2002). *Kitap ve Tezhibi, Osmanlı Uygarlığı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. II, 871.

Taşkale, F. (1994). Tezhip Sanatının Kullanım Alanları, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

Tüfekçi, S.K. (2020). Türk Tezhip Sanatında Rokoko Etkisi. *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 2: 12-24.

Üçer M. ve Üçer K. (2020). Somut Olmayan Kültürel Miras Ögesi Olarak Tezhib Sanatı. *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 1(1): 22-31.

Yılmaz, K. (2004). *Türk Kitap Sanatları, Tabir ve İstılahları*, İstanbul: Damla Yayınevi.